

MÜLKİYYƏTİN TOXUNULMAZLIĞI VƏ ƏMLAK MÜSADİRƏSİ İNSTITUTLARININ QARŞILIQLI ƏLAQƏSİ

Açar sözlər: mülkiyyət, toxunulmazlıq, müsadirə, inzibati tənbeh, cinayət-hüquqi tədbir, qanunvericilik, təhlil, vahid məhkəmə təcrübəsi.

Keywords: property, inviolability, confiscation, administrative penalty, criminal law measure, legislation, analysis, unified judicial practice.

Anahtar kelimələr: mülkiyyət, dokunulmazlıq, müsadirə, idari ceza, cezai-yasal işləm, mevzuat, analiz, tek tip yargı tətbiqi.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 29-cu maddəsinin IV hissəsinin ikinci cümləsində əmlakın tam müsadirəsi barədə imperativ qadağanedici norma müəyyən edilmişdir [1, s. 12]. Normanın belə konstruksiyası mülkiyyətin qismən müsadirəsinin mümkünlüyünə işarə edir. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 212-ci maddəsi mülkiyyətin qismən müsadirəsinə yol verilən halların hansılardan ibarət olduğuna aydınlıq gətirir və bu zaman Cinayət (bundan sonra – CM) və İnzibati Xətalər (bundan sonra – İXM) məcəllələrinə göndərici norma şəklində göstərilir ki, əmlakın müsadirəsi CM və İXM-lə müəyyən olunmuş hallarda məhkəmənin qərarı ilə əmlakın dövlət nəfinə məcburi və əvəzsiz alınmasından ibarətdir.

İXM-də müsadirə inzibati tənbehin növlərindən biri qimsində nəzərdə tutulmuşdur. İnzibati tənbeh hüquqi məsuliyyətin bir növü olub, inzibati xəta törətmiş şəxslərə tərbiyəvi (qanunlara əməl olunmasının vacibliyi ideyasının aşılınması) və profilaktik (həm xüsusi, həm də ümumi profilaktik, yəni həm konkret inzibati xəta törətmiş şəxsin yeni inzibati xəta törətməsinin önünməsi, həm də digər şəxslərin inzibati xəta törətməsinin önünməsi) məqsədlərlə tətbiq edilir [3, s. 38; 4, s. 15]. İstər əsas, istərsə də əlavə inzibati tənbeh kimi müsadirə yalnız inzibati xətanın alətinə (şəxsin əsas dolanışığı mənbəyi ov etmək

olarsa, onun odlu silahının, ov sursatlarının və alətlərinin müsadirəsi istisna edilir – İXM-in 26.3-cü maddəsi) və inzibati xətanın bilavasitə obyektə olmuş əşyaya münasibətdə tətbiq edilə bilər. İnzibati tənbeh kimi müsadirənin tətbiq edilə bilməsi üçün onun İXM-in Xüsusi hissəsinin maddələrinin sanksiyalarında nəzərdə tutulmuş olması vacibdir. Bu inzibati tənbeh növü yalnız qanunla müəyyən edilmiş hallarda tətbiq edilə bilər, İXM-in Xüsusi hissəsinin maddələrinin sanksiyalarında nəzərdə tutulmadığı hallarda hakim mülhizəsinə görə müsadirənin tətbiqi yolverilməzdir. Yeri gəlmişkən, qeyd edilməlidir ki, müsadirə növündə inzibati tənbeh yalnız hakim tərəfindən tətbiq edilə bilər. Müsadirə inzibati tənbehinin tətbiqi imkanları İXM-in Xüsusi hissəsinin 184.11-ci, 185-ci, 187-ci, 188-ci, 221.1-ci, 221.4-cü, 272.1-ci, 272.3-cü, 275.4-cü, 275.5-ci, 296.2-ci, 342.9-cu, 361-ci, 362-3.1-ci, 362-3.2-ci, 363.1-ci, 363.2-ci, 363-1.1-ci, 363-1.2-ci, 377-ci, 413-cü, 432.3-cü, 442-ci, 448-ci, 449-cu, 451-ci, 456-cı, 479-cu, 480-cı, 481-ci, 482.1-ci, 496.2-ci, 499.2-ci, 502-ci, 503-cü, 504-cü, 507-ci, 508-ci, 516.0.2-ci, 520-ci, 525-ci, 534-cü, 571-ci, 590.1-ci, 590.2-ci, 591-ci, 592-ci və 592-1-ci maddələrinin sanksiyalarında nəzərdə tutulmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının cari cinayət qanunu qəbul edilərkən onun məzmununda nəzərdə tutulan cəzalar sistemində əmlak

müsadirəsi növündə cəza da nəzərdə tutulurdu (CM-in hazırda qüvvədən düşmüş 42.0.8-ci, 51-ci maddələri), lakin 07 mart 2012-ci il tarixində cinayət qanununda aparılmış islahatlar nəticəsində əmlak müsadirəsi cəzalar sistemindən çıxarıldı və bunun əvəzinə, CM-də yeni xüsusi müsadirə institutu təsbit edildi (CM-in XV-I Fəslə, 99-1-99-3-cü maddələr). Aparılmış islahatın nəticəsində cinayət hüququnda müsadirə institutu cəza olmaqdan çıxıb, digər cinayət-hüquqi tədbir statusu qazandı, bu isə, həmin tədbirin təkcə məhkəmə tərəfindən cinayət törətməkdə təqsirli bilinmiş şəxslərin əmlakı barəsində deyil, həmçinin digər şəxslərin əmlakı barəsində, o cümlədən, təkcə fiziki şəxslərin əmlakı barəsində deyil, həmçinin hüquqi şəxslərin əmlakı barəsində tətbiq edilməsinə hüquqi zəmin yaratdı. İslahatlar müsadirə edilə biləcək əmlakın dairəsinə də öz təsirini göstərdi və bu dairəni genişləndirdi. Əmlak müsadirəsi cəzasını əvəz etmiş xüsusi müsadirə cinayət-hüquqi tədbirinin daha bir özəlliyi isə birincidən fərqli olaraq, sonuncunun tətbiq edilməsi imkanının CM-in Xüsusi hissəsinin ayrı-ayrı maddələrinin sanksiyası ilə birbaşa bağlı olmamasıdır, yəni xüsusi müsadirənin tətbiq edilə bilməsi üçün onun CM-in Xüsusi hissəsinin maddəsinin sanksiyasında göstərilməsinə ehtiyac duyulmur. Cari cinayət qanununda xüsusi müsadirənin şərti olaraq, iki növünü fərqləndirmək olar: a) dairəsi qanunla müəyyən edilmiş əmlakın xüsusi müsadirəsi (CM-in 99-1-ci maddəsi); b) əmlakın dəyərində görə xüsusi müsadirəsi (CM-in 99-2-ci maddəsi).

Dairəsi qanunla müəyyən edilmiş əmlakın xüsusi müsadirəsi. Cinayət qanunun müddəalarına görə, aşağıdakı əmlak növləri məhkəmənin qanuni qüvvə qazanmış yekun qərarı ilə dövlət nəfinə məcburi və əvəzsiz qaydada alınır:

- şəxs tərəfindən cinayət törədilən zaman istifadə olunan cinayət alətləri və digər vasitələr, əgər onlar qanuni sahibinə qaytarılmalı deyildirsə. Cinayətin alət və vasitələri dedikdə, təqsirkar şəxs tərəfindən cinayətkar qəsdin edilməsi üçün istifadə olunan şeylər – maddələr (məsələn, bihuşedici, yaxud zəhərləyici maddələr), əşyalar (məsələn adi məişət əşyaları, təyinatı

dəyişdirilmiş məişət əşyaları, mülki dövriyyəsi qadağan edilmiş əşyalar), sənədlər (bir qayda olaraq, saxtalaşdırılmış sənədlər) və s. başa düşülür. Cinayətin aləti və cinayətin vasitəsi kateqoriyalarını öz aralarında fərqləndirmək xüsusi müsadirənin tətbiqi imkanları baxımından önəmli olmasa da (çünki həm cinayətin aləti, həm də cinayətin vasitəsi xüsusi müsadirə edilə bilər), göstərmək olar ki, cinayətin aləti bilavasitə cinayətin törədilməsində tətbiq edilmiş əşyaladırsa, cinayətin vasitəsi cinayətin törədilməsini asanlaşdıran, ona şərait yaradan əşyalardır. Xüsusi müsadirənin tətbiqi kontekstində cinayətin alət və vasitələri ilə cinayətin predmetini isə, öz aralarında fərqləndirmək lazımdır, çünki əmlak cinayətin alət və vasitəsi kimi qiymətləndirilərsə, o, xüsusi müsadirə edilə bilər, əmlak cinayətin predmeti (cinayətkar qəsdin yönəlmiş olduğu maddi aləmin predmeti, məsələn, qızıl zinyət əşyaları, pullar, qiymətli kağızlar və s.) kimi qiymətləndirilərsə, o, qanuni sahibinə geri qaytarılır. Buna rəğmən, cinayətin predmeti legal əmlak olduğunda xüsusi müsadirədən kənarda qalır, cinayətin predmeti özü-özlüyündə illegal əmlakdırsa, məsələn, onun mülki dövriyyəsi qadağan edilmişdirsə, yaxud cinayətin predmeti qismində saxta pullar çıxış etmişdirsə, artıq bu kimi əmlakların da xüsusi müsadirəsi zərurətə çevrilir.

- cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul və / və ya digər əmlak, o cümlədən, cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul və / və ya digər əmlak hesabına əldə edilmiş gəlirlər, əgər onlar qanuni sahibinə qaytarılmalı deyildirsə. Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul və / və ya digər əmlak dedikdə, cari cinayət qanununun Xüsusi hissəsinin müddəaları ilə qadağan edilmiş hər hansı bir əməl nəticəsində istər bilavasitə, istərsə də dolayısı ilə əldə edilmiş pul vəsaiti, eləcə də, istər daşınar, istər daşınmaz, o cümlədən, həm maddi, həm də qeyri-maddi nemətlər, mülkiyyət hüququnu təsdiqləyən sənədlər başa düşülür. Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul və / və ya digər əmlak hesabına əldə edilmiş gəlirlər dedikdə, bu gəlirlərin bilavasitə cinayəti törətmiş şəxs tərəfindən, yaxud başqa şəxs tərəfindən əldə edilməsindən, o cümlədən, gəlirlərin legal

(məsələn, icarə və s.), yaxud illeqal (məsələn, qumar oyunları və s.) yolla əldə edilməsindən asılı olmayaraq, cinayət yolu ilə əldə edilmiş pulun və ya digər əmlakın satışı, icarəsi, kirayəsi, sair formada mülki dövriyyəyə buraxılması, işlərin görülməsində, xidmətlərin göstərilməsində istifadə olunması və sair formada bu pullardan və əmlakdan faydalanma nəticəsində əldə edilmiş gəlirlər başa düşülür. Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul və / və ya digər əmlak hesabına əldə edilmiş gəlir birdəfəlik (məsələn, oğurlanmış qızıl zinyət əşyalarının satışı nəticəsində əldə edilən pul vəsaiti formasında), yaxud mütəmadi (məsələn, cinayət yolu ilə əldə edilmiş pulların sələmə verilərək aylıq faizlərin toplanması formasında) xarakter kəsb edə bilər. Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul və / və ya digər əmlak hesabına əldə edilmiş gəlirlərin müsadirə edilə bilməsi üçün onların real xarakter kəsb etməsi önəmlidir, başqa sözlə, cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakdan maddi xərclərdən azad olunmaq üçün istifadə hallarında, belə azad olmalar real gəlir kimi qiymətləndirilə bilmədiyi üçün xüsusi müsadirəyə də məruz qala bilmir [2, s. 322].

- cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul və / və ya digər əmlakın tamamilə, yaxud bir hissəsinin mülki-hüquqi əqdlər bağlamaqla, yaxud digər üsullarla çevrildiyi digər əmlakın özü, yaxud müvafiq hissəsi. Bir çox hallarda cinayət yolu ilə əldə edilmiş pullar istifadəsiz saxlanılır və illeqal yolla əsassız varlanmış şəxslər həmin pullar vasitəsilə müxtəlif daşınar (məsələn, bahalı avtomobillər), eləcə də danışmaz əmlaklar (məsələn, evlər, torpaq sahələri) əldə edirlər. Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pullarla qiymətli kağızların alınmasına da tez-tez rast gəlinir. Eləcə də, cinayət yolu ilə əldə edilmiş digər əmlakların başqa əmlaklarda dəyişdirilməsi, barter edilməsi halları da müşahidə olunur. Bütün bu kimi hallar cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul və / və ya digər əmlakın çevrilməsi hesab edilir. Belə çevirmə həm tam, həm də qismən baş verə bilər. Tam çevirmə zamanı yeni əldə edilmiş əmlakın müqabilində tam həcmdə cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul və / və ya digər əmlakdan istifadə edilmiş olur. Qismən çevirmə zamanı yeni əldə edilmiş əmlakın müqabilində verilən

pulların / digər əmlakın bir qismi cinayət yolu ilə əldə edilmiş, digər bir qismi ilə legal əmlak olur. Başqa sözlə, əmlakın qismən çevrilməsi zamanı legal və illeqal əmlak bir-birinə qarışır. Xüsusi müsadirə institutunun tətbiqi baxımından bu fərqləndirmə ona görə əhəmiyyətlidir ki, əmlakın tam çevrilməsi zamanı yeni əldə edilmiş əmlak tam həcmdə xüsusi müsadirəyə məruz qalırsa, qismən çevirmə zamanı yeni əldə edilmiş əmlakın yalnız illeqal əmlak hesabına əldə edilmiş hissəsi xüsusi müsadirənin predmeti kimi çıxış edir.

- terrorçuluğu, qanunvericilikdə nəzərdə tutulmamış silahlı birləşmələri / qrupları, mütəşəkkil dəstələri, yaxud cinayətkar təşkilatları maliyyələşdirmək üçün nəzərdə tutulmuş, yaxud bu məqsədlərlə istifadə olunan əmlak. Terrorçuluq və onun maliyyələşdirilməsindən bəhs edərkən, nəzərə almaq lazımdır ki, bu zaman təkcə CM-in 214-cü maddəsində təsbit edilmiş terrorçuluq cinayətindən deyil, həmçinin, beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxs, yaxud təşkilatlara hücum, terrorçuluqla bağlı əməllərin törədilməsinə dair açıq çağırışların edilməsi, terrorçuluqla bağlı təlimlərin alınması, təşkil edilməsi, keçirilməsi, adamların girov götürülməsi, nəqliyyat gəmilərinin, dəmir yolları qatarlarının qaçırtmaq məqsədi ilə ələ keçirilməsi, dəniz quldurluğu və dənizdəki stasionar platformaların təhlükəsizliyinə təhdid yaratma, radioaktiv materiallarla qeyri-qanuni davranış, onların talanması, yaxud onların talanması ilə hədələmə və yaxud onların hədə-qorxu ilə tələb edilməsi, aviasiya təhlükəsizliyinə təhdid yaratma, terror aktının, yəni dövlət xadimi, yaxud ictimai xadimin həyatına qarşı sui-qəsd edilməsi, hakimiyyətin zorla ələ keçirilməsi, onun zorla saxlanması, dövlətin konstitusiyası quruluşunun zorla dəyişdirilməsi, qanunda nəzərdə tutulmamış silahlı birləşmə, yaxud qrupların yaradılması, eləcə də, ölkəmizin hüddudlarından kənarda silahlı münaqişələrdə iştirak etmək məqsədi ilə sabit qrup yaratma, silahlı qiyamın, yaxud təxribatın törədilməsi kimi cinayətlərdən söhbət gedir (CM-in 214-1-ci maddəsi). Sadalanan cinayət əməllərinin maliyyələşdirilməsi dedikdə, pulların və digər

əmlakın (qiymətli kağız, maddi sərvət, silah-sursat və s. bu kimi anlayışların hamısı digər əmlak termini ilə ehtiva edilir) bu cinayətlərdən ən azı birinin hazırlığına, təşkilinə, yaxud törədilməsinə sərf olunacağını, eləcə də, hər hansı terrorçuya və ya onların qrupuna veriləcəyini bilərək verilməsi, o cümlədən, eyni məqsədlərlə pul və digər əmlakların toplanması başa düşülür. Bu zaman verilən pulların və ya digər əmlakın özünün qanuni yollarla əldə edilmiş olması önəm kəsb etmir. Qanuni yolla əldə edilmiş pul və digər əmlakların yuxarıda qeyd edilən məqsədlər üçün bilərəkdən, o cümlədən dolayısı ilə verilməsi özü-özlüyündə həmin əmlakın terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi üçün nəzərdə tutulan, yaxud istifadə edilən əmlak kimi qiymətləndirilməsi və deməli, xüsusi müsadirəyə məruz qalması üçün kifayət edir. Nəzərə alsaq ki, pulun, yaxud digər əmlakın yuxarıda sadalanan terror cinayətlərinin bilavasitə törədilməsində, yaxud buna cəhd göstərilməsində faktiki istifadə edilməməsi, eləcə də, qeyd edilən maliyyələşmənin hər hansı konkret terrorizm hadisəsi ilə əlaqədar olmaması terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə görə cinayət məsuliyyətini istisna etmir, deməli, eyni şərtlər xüsusi müsadirəyə də tətbiq edilməlidir, yəni müvafiq pul vəsaitləri, yaxud digər əmlak hər hansı konkret terrorizm hadisəsi ilə əlaqədar olmamış və ya sadalanan terror cinayətlərinin bilavasitə törədilməsində, yaxud buna cəhd göstərilməsində faktiki istifadə edilməmiş olsalar da, onlar barəsində xüsusi müsadirə tətbiq edilməlidir.

Mütəşəkkil dəstələri, yaxud cinayətkar təşkilatları maliyyələşdirmə dedikdə, pulların və ya digər əmlakın bu kimi dəstə və təşkilatların yaradılması, onların idarə olunması, fəaliyyətinin planlaşdırılması, təminat-təchizat edilməsi üçün verilməsi, toplanması, sərf edilməsi başa düşülür. Nəzərə alsaq ki, qüvvədə olan milli cinayət qanununda banditizm və cinayətkar təşkilatın yaradılması kimi əməllər kəsik tərkibli cinayətlər qismində təsbit edilmişdir (bəzi cinayətlərin ictimai təhlükəlilik dərəcəsinin olduqca yüksəkliyi səbəbilə, cinayət qanununda həmin cinayətin bitmə anı onun törədilməsinə cəhd mərhələsi ilə eyni ana qədər qısaldılır, bu zaman cinayətin

bitmiş cinayət hesab edilməsi üçün təqsirkar tərəfindən hər hansı əlavə davranışın sərgilənmiş olmasına, yaxud hər hansı ictimai təhlükəli nəticənin baş vermiş olmasına ehtiyac qalmır; banditizm və cinayətkar təşkilatın yaradılması kimi cinayətlərə münasibətdə bu, o deməkdir ki, məsələn, əgər təqsirkar tərəfindən sabit silahlı qrup yaratmaqda məqsəd ayrı-ayrı təşkilatlara və ya insanlara basqın etmək olarsa, bu qrup (banda) bir dəfə də olsun belə bir basqını reallıqda edib-etməməsindən asılı olmayaraq, banditizm cinayəti törədilmiş hesab ediləcəkdir), belə qənaətə gəlmək olar ki, mütəşəkkil dəstələri, yaxud cinayətkar təşkilatları maliyyələşdirmək üçün nəzərdə tutulmuş pul vasitələri və digər əmlak belə dəstə və təşkilatlar tərəfindən hər hansı başqa cinayətin törədilmiş olub-olmamasından asılı olmayaraq, xüsusi müsadirəyə məruz qalmalıdır.

Əmlakın dəyərinə görə xüsusi müsadirəsi. Təcrübədə elə hallara rast gəlinə bilər ki, cinayət qanununun müddəalarının tələbinə görə xüsusi müsadirəyə məruz qalmalı olan əmlak təqsirkar tərəfindən istifadə edilmiş, özgəninkiləşdirilmiş, məhv edilmiş, yararsız hala salınmış olsun və s. Göründüyü kimi, bu kimi hallarda müsadirə edilməli olan əmlakın dövlət nəfinə alınması, praktiki olaraq, mümkünsüzləşir. Odur ki, qanunverici təqsirkarların cinayət yolu ilə əldə etdikləri əmlakları, eləcə də, xüsusi müsadirə edilməli olan digər əmlakları (məsələn, terrorizmin maliyyələşdirilməsi üçün nəzərdə tutulan əmlakı) istifadə etmək, özgəninkiləşdirməklə və s. bu kimi yollarla xüsusi müsadirəsən “xilas etmək” cəhdlərini önləmək və belə cəhdlərin nəticəsiz qalmasını təmin etmək üçün əmlakın dəyərinə görə xüsusi müsadirəsi institutunu nəzərdə tutmuşdur. Bu institutun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, təqsirkarın yuxarıda qeyd edilmiş davranışları nəticəsində xüsusi müsadirəyə məruz qalmalı olan əmlakın dövlət nəfinə alınması mümkün olmadıqda, xüsusi müsadirə edilməli olan əmlakın dəyəri müəyyən edilir və bu dəyər həcmində xüsusi müsadirə məhkəmənin yekun qərarı ilə təqsirkarın digər əmlakına tətbiq edilir.

Xüsusi müsadirə institutu cinayət qurbanlarının

onlara qarşı törədilmiş kriminal fəaliyyət nəticəsində pozulmuş mülkiyyət hüququnun kifayət qədər səmərəli müdafiə vasitəsi kimi də çıxış edir. Belə ki, cinayət qanunun tələblərinə görə, xüsusi müsadirə institutu tətbiq edildikdə, müsadirə edilmiş əmlakdan, birinci növbədə, məhz cinayət qurbanlarına vurulmuş maddi ziyanın əvəzinin ödənilməsi üçün istifadə edilməli və yalnız bundan sonra, geridə xüsusi müsadirə edilmiş müəyyən digər əmlak qalarsa, həmin əmlak dövlət nəfinə alınmalıdır. Milli hüquq ədəbiyyatında göstərilir ki, cari cinayət qanununda yalnız cinayət nəticəsində qurbana çevrilmiş qanuni sahiblərə vurulmuş maddi ziyandan bəhs edilir, cinayət qurbanlarına vurulmuş fiziki və / və ya mənəvi zərərlərin əvəzinin müsadirə edilmiş əmlak hesabına ödənilməsindən isə bəhs olunmur. Fikirlərinə istinad edilən müəlliflərin yanaşmasına görə, belə yanaşma uğurlu deyildir və humanizm prinsipinin daha dürüst şəkildə realizəsi baxımından cinayət qurbanlarının qanuni mənafeələrinin təminatları bir az da irəli çəkilməli, təqsirkarın digər əmlakı olmadıqda, cinayət qurbanlarına vurulmuş bütün ziyan növlərinin məhz müsadirə edilmiş əmlakın hesabına ödənilməli olması haqqında müddəa cinayət qanununda yer almalıdır. Müəlliflər belə hesab edirlər ki, hər hansı əmlakın dövlət nəfinə alınması ilə cinayət qurbanlarının pozulmuş hüquqlarının bərpası üçün istifadə edilməsi daha doğru yanaşmadır [2, s. 333].

Əmlak müsadirəsi institutunun Konstitusiyanın müddəalarına uyğun bir şəkildə həyata keçirilməsi məsələsinə gəlinə, qeyd edilməlidir ki, ötən zaman ərzində Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən qəbul edilmiş bir sıra qərarlarda bu məsələnin müxtəlif aspektlərinə dair hüquqi mövqelər bildirilmişdir.

Belə ki, Konstitusiya Məhkəməsinin “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 32-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 29-cu maddəsinin IV hissəsinə uyğunluğu haqqında 12 yanvar 1999-cu il tarixli Qərarında hələ o zaman qüvvədə olan 1960-cı il tarixli CM-in 32-ci maddəsinə münasibətdə bildirilmişdir ki, cinayət törətmiş şəxsin əmlakının tam şəkildə müsadirə edilməsi

cəzanın məqsədlərinə uyğun gəlmir, çünki əmlakın tam müsadirəsi təkcə cinayət törətmiş şəxsin deyil, onun ailə üzvlərinin də, özəlliklə, himayəsində olan uşaqların, ahıl valideynlərinin, həyat yoldaşının mülkiyyət hüquqlarına toxunur və onların hamısının maddi durumunu ağırlaşdırır.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 183.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 142.1, 383.1, 408.3-cü maddələri və Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 82.4-cü maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 24 fevral 2022-ci il tarixli Qərarında qeyd edilmişdir ki, cinayət təqibinə məruz qalan şəxsə aid olan və xüsusi müsadirə edilməli olması barədə qərar qəbul edilən əmlakın cinayət əməlinin törədilməsinin nəticəsində əldə edilmiş olması, yaxud xüsusi müsadirə edilməli olan əmlakın cinayət əməlinin törədilməsi nəticəsində əldə edilmiş əmlakdan gəlmiş gəlir olması, eləcə də, xüsusi müsadirə edilməli olan əmlakın cinayət aləti, yaxud cinayət törətməyə yardım etmiş hər hansı digər vasitə olması, həmçinin, xüsusi müsadirə edilməli olan əmlak bilavasitə cinayət təqibinə məruz qalan şəxsin mülkiyyətində olmasa da, məhz onun törətdiyi cinayət əməli nəticəsində əldə edilmiş olması kimi hallar sübuta yetirilməlidir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 183.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 142.1, 383.1, 408.3-cü maddələri və Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 82.4-cü maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 24 fevral 2022-ci il tarixli Qərarında münasibət bildirilmiş daha bir hüquqi əhəmiyyətli məsələ cinayət mühakimə icraatına bu və ya digər formada cəlb edilməmiş olmasına rəğmən məhkəmənin hökmü ilə maraqlarına toxunulmuş şəxsin hüquqi statusu, özəlliklə, bu şəxsin məhkəməyə müraciət hüququ və bu problemin kontekstində belə bir şəxsin əmlakı qanunsuz və əsassız olaraq xüsusi müsadirəyə məruz qaldıqda, bu halın həmin şəxs tərəfindən mübahisələndirilməsi mexanizmləri ilə bağlıdır.

Belə ki, Konstitusiya məhkəməsinin hüquqi mövqeyi ondan ibarətdir ki, Konstitusiyanın 60-cı maddəsində təsbit edilmiş hüququn təminatı baxımından cinayət mühakimə icraatına hər hansı prosessual statusda cəlb edilməməsinə rəğmən, məhkəmənin hökmü ilə maraqlarına toxunulmuş şəxsin də həmin hökmü apellyasiya instansiyası məhkəməsində mübahisələndirmək hüququ mövcud olmalıdır.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “İ.Zeynalov və digərlərinin şikayətləri üzrə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 14 iyun 2022-ci il tarixli və R.Axundovun şikayəti üzrə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 11 noyabr 2021-ci il tarixli qərarlarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 20 fevral 2023-cü il tarixli Qərarında isə, bir daha vurğulanmışdır ki, əgər cinayət törətməmiş, yaxud cinayət törətmiş şəxsin əməllərinə görə maddi məsuliyyətin subyekti olmayan şəxsin əmlakı üzərinə əsassız həbs qoyularsa, bu, mülkiyyət hüququna mütənəşib və qanuni əsasları olmayan müdaxilə kimi qiymətləndirilə bilər, çünki belə hallar ədalət, hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılmasında mütənəşiblik və qanunilik prinsiplərini, mülkiyyətin qanunla qorunmasına və məhkəmə müdafiəsinə dair təminatları pozmaqla, Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin I hissəsi, 29-cu maddəsinin II hissəsi və 60-cı maddəsinin I hissəsi ilə ziddiyyət təşkil edir. Həmçinin nəzərə alınmalıdır ki, cinayətin törədilməsindən əvvəlki dövrdə əldə olunmuş, yaxud cinayətin törədilməsindən sonra əldə edilmiş olsa da, cinayət nəticəsində əldə edilməmiş əmlak, istər bu əmlak cinayət təqibinə məruz qalan şəxsə aid olsun, istərsə də üçüncü şəxsə məxsus olsun, xüsusi müsadirəyə məruz qala bilməz.

Yeri gəlmişkən, qeyd etmək istərdik ki, xüsusi müsadirə institutunun Əsas Qanunun müddəalarına uyğun bir şəkildə tətbiq edilməsi işinin təmin olunmasında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu ilə yanaşı, Ali Məhkəmənin Plenumu da səmərəli işlər görmüşdür. Belə ki, uzun illərdən sonra (yeni Plenum Qərarı qəbul edilənə qədər

Məhkəmə hökmü haqqında 27 dekabr 1996-cı ildə qəbul edilmiş Plenum Qərarı qüvvədə idi və həmin Qərar artıq nə cari qanunvericiliklə, nə də cari məhkəmə təcrübəsi ilə ayaqlaşa bilirdi), nəhayət, 24 dekabr 2021-ci il tarixində Ali Məhkəmə Məhkəmə hökmü haqqında Plenum Qərarı qəbul etmiş və həmin Qərada hökm çıxarılarəkən xüsusi müsadirə məsələlərinin necə həll edilməli olmasına həsr edilmiş müstəqil bəndlər (76-84-cü bəndlər) nəzərdə tutulmuşdur. Bununla belə, hesab edirik ki, cinayət mühakimə icraatında xüsusi müsadirənin tətbiqi kifayət qədər ciddi və mürəkkəb bir institut olduğuna görə, bu sahədə vahid məhkəmə təcrübəsinin tam formalaşdırılması və cavablandırılmalı olan daha geniş suallar dairəsinin əhatə edilməsi baxımından gələcəkdə Ali Məhkəmə tərəfindən Xüsusi müsadirənin tətbiqi təcrübəsi haqqında ayrıca bir Plenum Qərarının qəbul edilməsi daha məqsədəuyğun olardı. Fikrimizin arqumentasiyası üçün qeyd etmək istərdik ki, bəzi MDB ölkələrində xüsusi müsadirənin tətbiqi məsələlərinə dair ayrıca Plenum qərarlarının qəbul edilməsi təcrübəsi mövcuddur. Məsələn, Rusiya Federasiyasının Ali Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən 14 iyun 2018-ci il tarixində Cinayət mühakimə icraatında əmlak müsadirəsinin tətbiqi ilə bağlı bəzi məsələlər haqqında, 17 sayılı Qərar qəbul edilmişdir; Belarusiya Respublikasının Ali Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən 29 iyun 2023-cü il tarixində Məhkəmələr tərəfindən xüsusi müsadirənin (Belarusiya Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 46-1-ci maddəsi) tətbiqi haqqında, 1 sayılı Qərar qəbul edilmişdir və s. MDB ölkələrinin təcrübəsində mövcud olan, sırf əmlak müsadirəsinə həsr edilmiş Ali Məhkəmənin Plenum qərarları ilə Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin Məhkəmə hökmü haqqında qərarının 76-84-cü bəndlərini müqayisə etdikdə, aşkar görünür ki, cinayət mühakimə icraatında əmlak müsadirəsi məsələlərinə ayrıca Plenum Qərarı çərçivəsində baxıldıqda, daha çox sayda praktik əhəmiyyət kəsb edən məsələlərə münasibət bildirmək və bununla da xüsusi müsadirə institutu ilə bağlı daha sabit və vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşmasını təmin etmək mümkün olur.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2019, 64 s.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin kommentariyası / elmi red. F.Y. Səməndərov. 2 cildə. 1-ci cild. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2021, 712
3. Оноколов Ю.П. Главная цель административных наказаний - превенция административных правонарушений и преступлений // Административное право и процес, 2014, № 8, с. 37-40.
4. Суворова Ю.В. Система, принципы и цели административных наказаний // Российская юстиция, 2012, № 12, с. 14-16.

CORRELATION OF INSTITUTIONS OF INVIOABILITY OF PROPERTY AND CONFISCATION OF PROPERTY

DAVUD DAVUDOV

*Docent of "Law" Department of National Aviation Academy,
Doctor of Philosophy in Law*

SUMMARY

According to the Constitution of the country, complete confiscation of property is not allowed. At the same time, in cases provided for by law, part of the property may be confiscated. In the presented study, the author considered individual cases that allow confiscation of property in accordance with national legislation.

MÜLKİYETİN DOKUNULMAZLIĞI VE MÜLKİYETİN ELİNİN KURUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

DAVUD DAVUDOV

*Ulusal Havacılık Akademisi "Hukuk" Bölümü Doçenti,
Hukuk Felsefesi Doktoru*

ÖZET

Ülke Anayasasına göre mülkün tamamen müsadere edilmesine izin verilmiyor. Aynı zamanda kanunda öngörülen hallerde mülkün bir kısmına el konulabilir. Sunulan çalışmada yazar, ulusal mevzuata uygun olarak mülke el konulmasına izin veren bireysel vakaları değerlendirmiştir.